

MENSE RUITER orgelmakers b.v.

Oosterseweg 13 - 9785 AD Zuidwolde (Gron.)

Telefoon +31(0) 50 301 05 50
Fax +31(0) 50 301 05 60
Postbank nr. 810334
ING Bank nr. 66.98.12.676

Orgelcomm. Herv. Gem. Vledder,
p/a Dhr. J. van Bergeijk,
Nijbrecht 1,
8381 DH VLEDDER.

Zuidwolde, 1 december 1997.

Geachte Commissie,

Wij willen u danken voor de uitnodiging van 28 juli 1997 om voorstellen te doen omtrent vervanging van het orgel in de Ned. Herv. kerk te Vledder.

U geeft aan dat een historisch instrument in eerste instantie de voorkeur heeft, in tweede instantie nieuwbouw.

Wij kunnen twee voorstellen doen welke aanleiding kunnen zijn tot verdere bespreking, een in ons bezit zijnd historisch instrument en nieuwbouw. In de bijlagen worden de voorstellen uitgewerkt. Het daarin genoemde "V.d. Brink-orgel" herplaatsen zal de meeste inspanning vergen, o.a. oriëntatie op de klankwereld van V.d. Brink, overleg met Monumentenzorg en restauratiesubsidiërende instanties.

Nieuwbouw daarentegen vergt veel creativiteit en inlevingsvermogen, maar geeft daarop ook de grootste mogelijkheden tot het verkrijgen van een optimaal resultaat.

A. Het historisch V.d. Brink-orgel, laatstelijk afkomstig uit de Chr. Geref. kerk te Meppel.

Op Bijlage I vindt u de beschrijving van dit orgel. Het instrument moet worden gerestaureerd en deels gereconstrueerd. Voorbeelden van vergelijkbare orgels zijn nog aanwezig. Nog niet zeker is of de Prestant op 4' basis dan wel op 8' basis vanaf F in het front heeft gestaan. De klank kan worden omschreven als elegant en speels.

De ruime dispositie geeft vele speelmogelijkheden, nog vermeerderd met de bas- en discantdelingen.

De totale kosten van dit werk zijn:

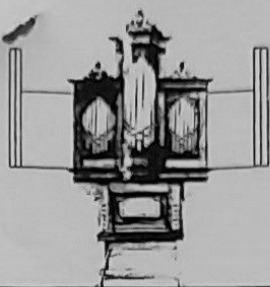
Stelpost front foliën:

Stelpost reis- en verblijfkosten: ,

B. Nieuwbouw achter het bestaande front.

In een geheel nieuw instrument kunnen wensen t.a.v. dispositie, grootte en klankkleur optimaal worden verweven met gegevens als kerkgrootte, acoustiek en plaatsingsruimte.

- zie vervolgbld -

MENSE RUITER orgelmakers b.v.

vervolgblad

In Bijlage II wordt een éénmanualig en tweemanualig instrument voorgesteld met een mogelijke dispositie welke aansluit bij de visuele uitdrukking van het front. De uitvoering is geheel naar onze huidige praktijk.

De totale kosten van een éénmanualig werk zijn:
en van een tweemanualig werk:

Stelpost reis- en verblijfkosten:

Alle genoemde bedragen zijn exclusief BTW.

De Algemene Leveringsvoorwaarden, vastgesteld door de Vereniging van Orgelbouwers in Nederland, zijn van toepassing.

Welke keuze ook wordt gemaakt, met gezamenlijke inspanning zal een goed instrument in Vledder tot stand kunnen komen. Graag werken wij mee aan dit orgelproject.

Mochten naar aanleiding van de offerte nog vragen ontstaan of nader overleg wenselijk zijn, dan staan wij graag ter beschikking.

Met vriendelijke groeten,

hoogachtend,

Mense Ruiters Orgelmakers B.V.

A.W. Tamminga.

Bijlagen: I en II;
Alg. Leveringsvoorwaarden.

Afschrift naar: Dhr. A.S. Tuinstra.

BIJLAGE II.

BESCHRIJVING VOOR EEN NIEUW ORGEL IN DE NED. HERVORMDE KERK TE VLEDDER.

1. Onze visie op het orgelmakerswerk.
2. Plannen voor een nieuw orgel.
3. De makelij van een door ons gemaakt orgel.

1.

Onze visie op het orgelmakerswerk.

Het maken van orgels is een vak dat het best aangeduid kan worden met de term "kunstambacht". Dit woord staat dichterbij onze werkwijze dan termen als "industriële-" of "massaproductie". Uit een industrieel productieproces kan naar onze mening geen goed orgel voortkomen.

De orgelbouw heeft lange tijd geprobeerd mee te gaan in de vooruitgangsgedachte van de industriële revolutie. Pijpwerk, windladen en de mechaniek werden bij gespecialiseerde fabrieken gekocht, "orgelbouwers" zetten de instrumenten in elkaar. Er ontstonden instrumenten waarvan het geheel slechts de optelsom van gestandaardiseerde onderdelen was, in plaats van een organische eenheid. Het waren naar ons oordeel neutrale, karakterloze orgels.

Sinds de jaren vijftig is er een grote herwaardering voor de historische orgels ontstaan. De bewondering van deze instrumenten komt mede voort uit een algemene onvrede met de industriële nieuwbouwpraktijk.

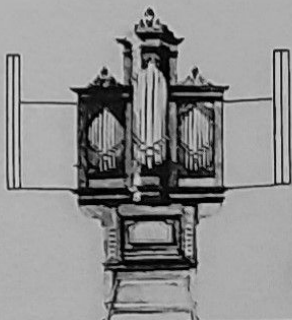
De belangstelling voor historische orgels richt zich vooral op instrumenten uit de bloeiperiode van de orgelbouw, namelijk de zeventiende tot en met de vroege negentiende eeuw.

Het belang dat de Reformatie aan gemeentezang hechtte, heeft de orgelbouwkunst ook in het Groninger land tot grote hoogte doen stijgen.

Op deze bloeiperiode van de orgelbouw oriënteren wij ons sterk bij het maken van nieuwe instrumenten. De oude orgels hebben kwaliteiten die ook in onze tijd veelal aansluiten bij de praktijk van samenzangbegeleiding.

- De natuurlijke klankkwaliteiten geven een prachtige verbinding met de menselijke stem. Dit is volgens ons van essentieel belang.
- De gemeentezang kan met een rijk scala aan mogelijkheden begeleid, ondersteund en gestimuleerd worden.

1.

MENSE RUITER orgelmakers b.v.

- Vele registers vormen eigenlijk muziekinstrumenten op zichzelf. Samen met alle mogelijkheden tot het combineren ontstaat er een grote diversiteit aan muzikale geluiden. Dit is een enorme stimulans voor zowel de improvisatie als het spelen van de orgelliteratuur.
- Door de ambachtelijke totstandkoming zijn deze instrumenten een organisch, uitgebalanceerd geheel en door de gedetailleerde, gedegen constructie kunnen ze generaties lang de gemeentezang gaande houden.

Oriëntering op historische instrumenten vereist veel onderzoek en een regelmatige omgang met zulke instrumenten. Wat dit betreft is onze situering in de provincie Groningen, centraal in een wijds orgellandschap, ideaal. De streek is zeer rijk aan goed bewaard gebleven instrumenten van beroemde bouwers als Schnitger, Hinsz, Freytag e.a. Door veelvuldig contact met deze instrumenten, waarvan we er verschillende in onderhoud hebben, vormen, toetsen en verrijken wij onze inzichten. Ook inspireert ons de gedachte dat deze veelal eeuwenoude instrumenten, waar vele generaties bij zongen, de kiemen bevatten van onze nieuwe orgels, die eveneens jarenlang de lofzang gaande zullen houden.

2.

Plannen voor een nieuw orgel.

A. Orgel met 2 manualen en twee pedaalstanden.

Manuaal I.

Prestant	8'	
Bourdon	16'	C-H eiken (ped.stand)
Roerfluit	8'	
Octaaf	4'	
Octaaf	2'	
Cornet	IV-st.	discant
Mixtuur	III-st.	bas/discant
Trompet	8'	bas/discant (ped.stand)

Manuaal II.

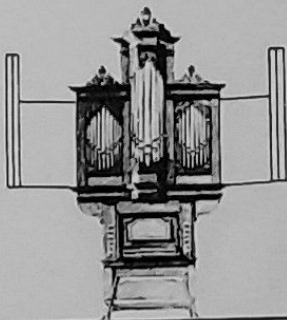
Holpijp	8'
Fluit	4'
Nasard	3'
Fluit	2'

Pedaalkoppel

Pedaal.

Bourdon	16'	pedaalstand
Trompet	8'	"

2.

MENSE RUITER orgelmakers b.v.

B. Orgel met één manuaal en twee pedaalstanden.

Manuaal.

Prestant	8'	
Bourdon	16'	C-H eiken + ped.stand
Roerfluit	8'	
Viola di Gamba	8'	
Octaaf	4'	
Fluit	4'	
Nassat	3'	
Octaaf	2'	
Fluit	2'	
Cornet	III-st.	discant
Mixtuur	IV-st.	bas/discant
Trompet	8'	bas/discant + ped.stand

Pedaal.

Bourdon	16'	ped.stand
Trompet	8'	"
Pedaalkoppel		

3 treden, p - mf - f , om snel te kunnen wisselen in zacht en sterker orgelspel.

3.

De makelij van de orgels.

Alle te gebruiken materialen zijn van 1^e klas kwaliteit.
Onze instrumenten worden gemaakt als mechanisch sleepladen-orgel.

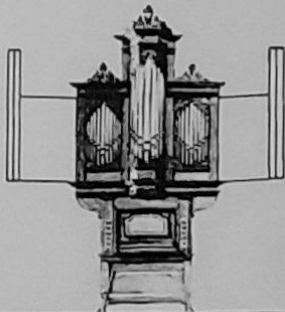
Orgelkas.

Het v.d. Bijlaardtfront wordt gehandhaafd. Zijwanden, achterwand en dak worden vernieuwd en uitgevoerd in grenenhout.

Windladen.

De windladen worden geheel van kwartiersgezaagd eikenhout, volgens oude beproefde methoden, vervaardigd en worden met hechthoutplaten gezekerd tegen de verwarmings- en vochtinvloeden.
Kwartiersgezaagd eikenhout trekt en krimpt minder dan het volgens de tegenwoordig gebruikelijke methode gezaagde hout.
Het gebruik van eikenhout heeft onzes inziens een gunstig effect

3.

MENSE RUITER orgelmakers b.v.

op de onderresonans van de laden.
De ventielen worden voorzien van twee lagen schapenleer.

De pulpeten worden gemaakt van lamsleer.
De voetzittingen van de pijpen worden gebrand. De ventielen worden achter geleid door 1 midden- en vóór door 2 zijstiften.
Voor het Manuaal wordt een C- en Cis-lade gemaakt.

Windvoorziening.

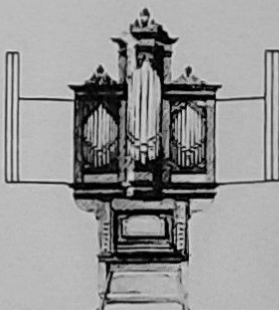
Onderin het orgel wordt een grenen spaanbalg geplaatst, met eiken vouwen en van voldoende grootte.
De windkanalen worden deels van grenenhout, deels van eikenhout gemaakt, in een maatverhouding die een licht-ademende wind mogelijk maakt.
De orgelventilator wordt in een dempkist naast het orgel geplaatst. Deze voert de wind naar een suskamer, zodat ongewenste motorturbulenties worden gedempt en teruggekaatst. Deze motorturbulenties zullen hierdoor dan nauwelijks in de klank hoorbaar zijn.
De windtoevoer naar het pijpwerk dat niet op de laden staat, vindt plaats door middel van loden conducten.

Mechanieken.

De speel- en registermechanieken worden gemaakt van eikenhout, messing en ijzer, elk op de geëigende plaats toegepast.
Voor een geruisarme gang van de mechaniek worden de messing walsarmen met leer gevoerd.
De abstrakten worden gemaakt van rechtdradig grenenhout, aan de einden omwikkeld met garen.
De organist moet de aanspraak van de pijpen op een subtiele manier kunnen beïnvloeden. Daarom worden draaipunten niet gevoerd. Het contact tussen toets en ventiel wordt dan zo direct mogelijk.

Klaviatuur.

De omvang van de manualen is C - f''', van het pedaal is de omvang C - d'.
De ondertoetsen worden gemaakt van grenenhout en met been belegd, de boventoetsen worden opgehoogd met ebbenhout.
De bakstukken en de registerknoppen worden gemaakt van ebbenhout.
De klavieren worden gemaakt als staartklavieren, d.w.z. dat ze via de mechaniek aan de ventielen hangen. Daardoor ontstaat een zo direct mogelijk contact tussen speler en instrument.
Het pedaalklavier en de bank worden gemaakt van eikenhout.

Pijpwerk.

Het pijpwerk wordt in eigen werkplaats vervaardigd.

De wanden van de metalen pijpen worden naar boven toe dunner uitgeschaafd; hierdoor krijgt de toon een optimale resonans en versmelt zij beter in samenklanken. Bijkomend voordeel is dat de pijp minder zwaar is, zodat de kans op inzakken van de voet tot een minimum beperkt wordt.

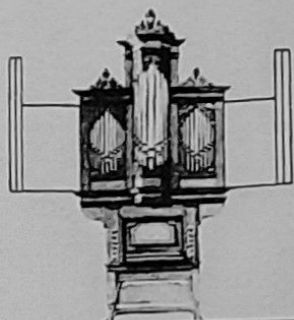
Het pijpwerk wordt uitgevoerd in een goede samenstelling van lood en tin (orgelmetaal). Aan het metaal worden sporen toegevoegd van andere metalen en verontreinigingen. Van nature is dit aanwezig in het metaal waaruit het pijpwerk van oude instrumenten is gemaakt. Deze toevoeging maakt het metaal elastischer, waardoor de toon optimaler klinkt en het materiaal sterker wordt.

De houten pijpen worden gemaakt van goed droog en rechtdradig kwartiers gezaagd eikenhout.

Tongwerken worden gemaakt met eiken koppen en stevels.

De Algemene Leveringsvoorwaarden, vastgesteld door de Vereniging van Orgelbouwers in Nederland, zijn van toepassing.

Zuidwolde, 1 december 1997.

BIJLAGE I.

Plan tot reconstructie van het Van de Brink-orgel, afkomstig uit de Chr. Geref. kerk te Meppel.

Bouw.

Het orgel dateert in de huidige vorm in hoofdzaak uit 1835, gemaakt door M. v.d. Brink te Amsterdam.

Er is gebruik gemaakt van pijpwerk van een kleiner orgel van de orgelmaker Teeves, daterend uit het eind van de 18e eeuw.

Dit Teeves-orgel werd in 1817 overgeplaatst van de oude naar de nieuwe St. Bavokerk te Heemstede-Berkenrode en werd in 1833 door L. v.d. Brink overgeplaatst naar de R.K. kerk te Monnikendam ¹⁾, en zoals reeds vermeld, in 1835 geheel vernieuwd.

In 1840 werkte Bätz aan het orgel ²⁾. De aard van deze werkzaamheden is (nog) niet bekend.

In 1912 werd in de nieuw gebouwde R.K. kerk te Monnikendam een nieuw orgel gemaakt door Ypma; het v.d. Brink-orgel werd door A.M.T. van Ingen overgeplaatst naar de nieuwe Hervormde kerk - over het spoor - te Hilversum.

In 1935 werd door Sanders een nieuw orgel in deze kerk gebouwd ³⁾, het v.d. Brink-orgel verhuisde andermaal; nu naar de Chr. Geref. kerk te Meppel.

De verkoopprijs bedroeg f. 500,--.

In 1939 werkte Reil aan het orgel en plaatste o.a. een Tremulant.

In de 60er jaren werd het orgel gedemonteerd en opgeslagen.

De kas ging tijdens verhuizingen naar verschillende opslaglocaties helaas verloren.

Na plaatsing van een Knipscheer-orgel in de Chr. Geref. kerk te Meppel in 1988, werd het v.d. Brink-orgel door ons overgenomen en voorlopig geïnventariseerd.

1) J.J. van der Harst, "Het Orgel".

2) W. v.d. Kleij, brief aan Dhr. de Graaf d.d. 30 mei 1979.

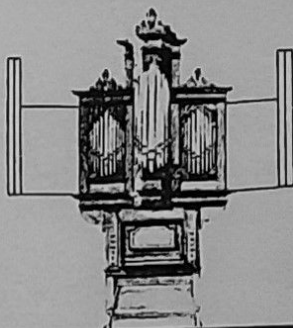
3) idem.

Huidige situatie.

Een bewaard gebleven foto van de situatie in Meppel toont een front, dat overeenkomst vertoont met het v.d. Brink-orgel in de Chr. Geref. kerk te Gouda (1825); eveneens een 4-voets werk met 2 manualen en de klaviatuur aan de achterzijde.

De frontonderlijst en o.a. de vleugelstukken zijn identiek aan het in 1933 gemaakte orgel in de St. Bavo te Heemstede-Berkenrode.

Latere wijzigingen zijn de verhoogde plaatsing van het front op een hogere borstwering en de paneeltjes tussen de onderste- en bovenste tussenvelden.

Pijpwerk.

De in 1912 of later aangebrachte pneumatische uitbreidingen en wijzigingen zijn hieronder niet opgenomen.

Metalen pijpwerk:

Ondermanuaal.

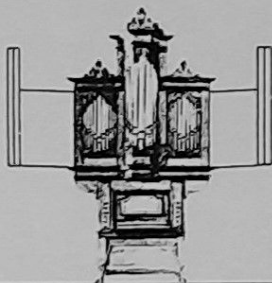
1. Prestant	4'	C - c' in het front, cis' - f''' lade. 1835. (C - Fis middent., G - e zijtorens, f - c' onderste tussenvelden.
2. Bourdon	16'	1 pijp van de bovenste tussenvelden ontbreekt. disc. Inscriptie op c': Pes. 8v. 1833 ? Waarschijnlijk in 1835 of 1840 gewijzigd in Bourdon 16'
3. Holpijp	8'	c' - f''' 1835. Inscr. op c', achterop: Holpijp 8 Man.
4. Fluit	4'	c - f''' 1835. Inscr. op c : Fluit 2 vt. c - e'' gedekt, f'' - f''' flespijpen.
5. Octaaf	2'	1833 en 1835.
6. Mixtuur	2 st.	7 pijpen ontbreken.
C - b 1835. C $1\frac{1}{3} - 1$
c $2 - 1\frac{1}{3}$
7 pijpen ontbreken.
De discant is later (1912?) vervangen door Cornet 4 st.

Bovenmanuaal.

7. Prestant	8'	c' - f''', 1835 of 1840? Inscr. op c': Prest. 8 vt., verder geen tooninscr., enge mensuur.
8. Holpijp	8'	c' - f'''. Eind 18e eeuw. Inscr. op c': Holpyp 8 voet huysorgel. voetlengte 12 ⁵ cm.
9. Fluit	4'	C - f'''. Eind 18e eeuw. Inscr. op C: Flyt 4 voet., voetlengte 13 ⁵ cm.
10. Gemshoorn	2'	f - c'''. Niet van v.d. Brink; ± 1850. Enkele pijpen ontbreken.

Pijpwerk uit later tijd:

11. Salicionaal	8'	c - f'''. ± 1900.
12. Quint	3'	vanaf c. Afgesneden strijker, ± 1900.

Houten pijpen:

13. Holpijp	8'	C - gis. Waarschijnlijk eind 18e eeuw. eiken, de grootsten met schuinliggende kernen. gis nieuwe pijp.
14. Holpijp	8'	C - b. 1835. Naalddhout.
15. Fluit	4'	C - B. 1835. Zelfde faktuur als nr. 13.
16. Gemshoorn	2'	C - dis. Waarschijnlijk eind 18e eeuw. Cis - dis conisch, C vernieuwd.

Het v.d. Brink-pijpwerk is in later tijd niet ingrijpend gewijzigd. Het pijpwerk dient grondig te worden gerestaureerd.

Windladen.

De beide laden dateren uit 1835. Stokken en roosters zijn aan dispositiewijzigingen aangepast. De indeling van beide laden is diatonisch; C in het midden. De bovenwerkklade is ± 1960 door een amateur gerestaureerd.

Windvoorziening.

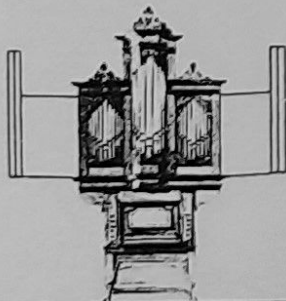
Ontbreekt geheel.

Klaviatuur.

De beide manuaalklavieren dateren van 1835. Toetsbeleg is later vernieuwd. De oorspronkelijke schuifkoppel is later vervangen door een trekkoppel. De oorspronkelijke bank en pedaalklavier ontbreken.

Mechaniek.

De beide manuaalborden dateren van 1835. Het bovenwerkwelbord bezit behalve houten wellen, 16 ijzeren wellen in verband met de beperkte hoogte. Op het manuaalwelbord zijn de wellen C - e voorzien van een 3e, extra lange welarm t.b.v. het aangehangen pedaal. Registerwellen en -trekkers zijn grotendeels aanwezig (1835).

Orgelkas.

Snijwerk van torens en velden is grotendeels aanwezig, veel kleine stukjes ontbreken.

Vleugelstukken, bekroningen van de bovenste tussenvelden en consoles ontbreken (de laatste op de onderste stukjes na).

De gehele kas is voorts verdwenen.

Plan tot reconstructie en restauratie.

De dispositie van 1835/1840 is vermeld in de dispositieverzameling van Broekhuizen, blz. 540.

De daar vermelde aanduiding Manuaal en Positief is onjuist; de weergegeven volgorde betreft de deling links en rechts van de klaviatuur. De deling tussen Manuaal en Positief is in de linker rij tussen Voxhumana 8' en Holpijp 8', en rechts tussen Voxhumana en Octaaf 4' (= Prestant 4').

Naar ons oordeel zijn voldoende gegevens bekend om restauratie en reconstructie naar de situatie van 1835 verantwoord te kunnen uitvoeren.

WERKOMSCHRIJVING.

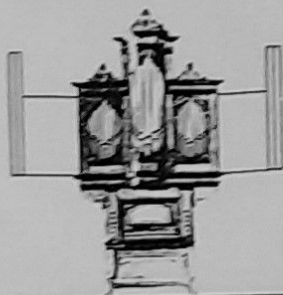
Pijpwerk.

Manuaal, lade volgorde.

1. Prestant	4'	
2. Bourdon	16'	disc.
3. Holpijp	8'	
4. Fluit	4'	
5. Quint	3'	geheel nieuw bijmaken.
6. Octaaf	2'	
7. Mixtuur	2-3 st.	bas/disc. disc. nieuw bijmaken.

Bovenmanuaal, lade volgorde.

8. Viola Gamba	c.q. Prestant	8' disc.
9. Bourdon	8'	bas/disc.
10. Fluit	4'	bas/disc.
11. Gemshoorn	2'	
12. Voxhumana	8'	bas/disc. geheel nieuw bijmaken.

Pijpwerk algemeen.

Metalen pijpen opronden, voetspitsen en bovenranden herstellen.
Ontbrekende pijpen bijmaken.
De huidige toonhoogte handhaven.
Een stelpost opnemen voor het geval mocht blijken dat de oorspronkelijke toonhoogte anders was.
Quint 3' nieuw maken, overeenkomstig Prestant 4' en Octaaf 2'.
Voxhumana nieuw maken naar een geschikt voorbeeld uit de bouw-tijd.
Frontpijpen schoonmaken, één ontbrekende pijp bijmaken, zo goed mogelijk in de bijpassende metaalkleur.
Bladgoud op de labia vernieuwen.
Alternatief het gehele front foliën; hiervoor een stelpost openmen.

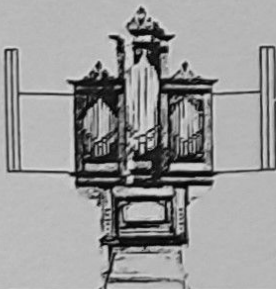
Windladen.

Ontleden, schoonmaken, cancellenraam met scheien en sponsels opnieuw verlijmen.
Toevoegingen en wijzigingen uit later tijd verwijderen.
Hechthouten dekken aanbrengen, in overleg met de adviseur, afhankelijk van de verwarming in de kerk en of de deugdelijkheid van materiaal en constructie het toelaten zonder platen te werken.
Windkasten met ventielen, voorstellen, koperwerk en beleringen geheel in oorspronkelijke staat brengen.
Beleringen vernieuwen, veren en stiften indien nodig.
Sleepafdichtingen maken van geweven viltringen.
Pijpstokken en roosters herstellen en in oorspronkelijke staat brengen.
Nieuwe loden conducten maken naar pijpenbanken voor afgevoerde houten pijpen en naar de frontpijpen.

Windvoorziening.

Achter of terzijde van het orgel een geheel nieuwe windvoorziening aanleggen, bestaande uit:

- a. een spaanbalg, \pm 2 x 1 m. Grenen dekken met grenen versterkingsribben en eiken vouwen;
- b. een voorbalg, gemaakt als rechtopgaande balg, van grenen met eiken vouwen;
- c. een windmachine van passende capaciteit, geplaatst in een grenen van geluidwerend materiaal voorziene dempkist;
- d. een eiken windkanaal, in de orgelkas gesplitst naar manueel en bovenwerk;
- e. balgen en windmachine plaatsen in een balghuis, uitgevoerd in stijl- en regelwerk met panelen, alles van grenen.

Klaviatuur.

Nieuw beenbeleg op de manuaalondertoetsen maken.
Ebben boventoetsen ten dele vernieuwen.
Bakstukken en lijsten herstellen.
De trekkoppel verwijderen; de oorspronkelijke manuaalkoppel reconstrueren; het bovenmanuaal weer schuifbaar maken.
Een nieuw pedaalklavier maken, omvang C - e .
Een nieuwe bank maken. Beide naar voorbeelden uit de bouwtijd.
Nieuwe registerknoppen en -plaatjes aanbrengen.
Lessenaarverlichting buiten de orgelkas aanbrengen; door derden uit te voeren.

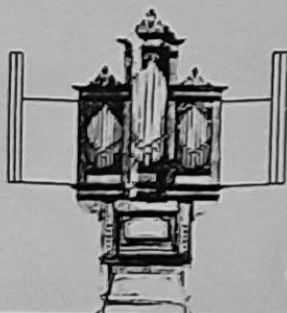
Mechaniek.

Welborden herstellen en in goede functie brengen, stiften goed passend in de welhouders maken.
Abstraktdraden vernieuwen. Metaal ontroesten en schilderen.
De aangehangen pedaalconstructie in oorspronkelijke staat herstellen.
De registermechaniek in goede functie brengen.
Ontbrekende delen bijmaken.

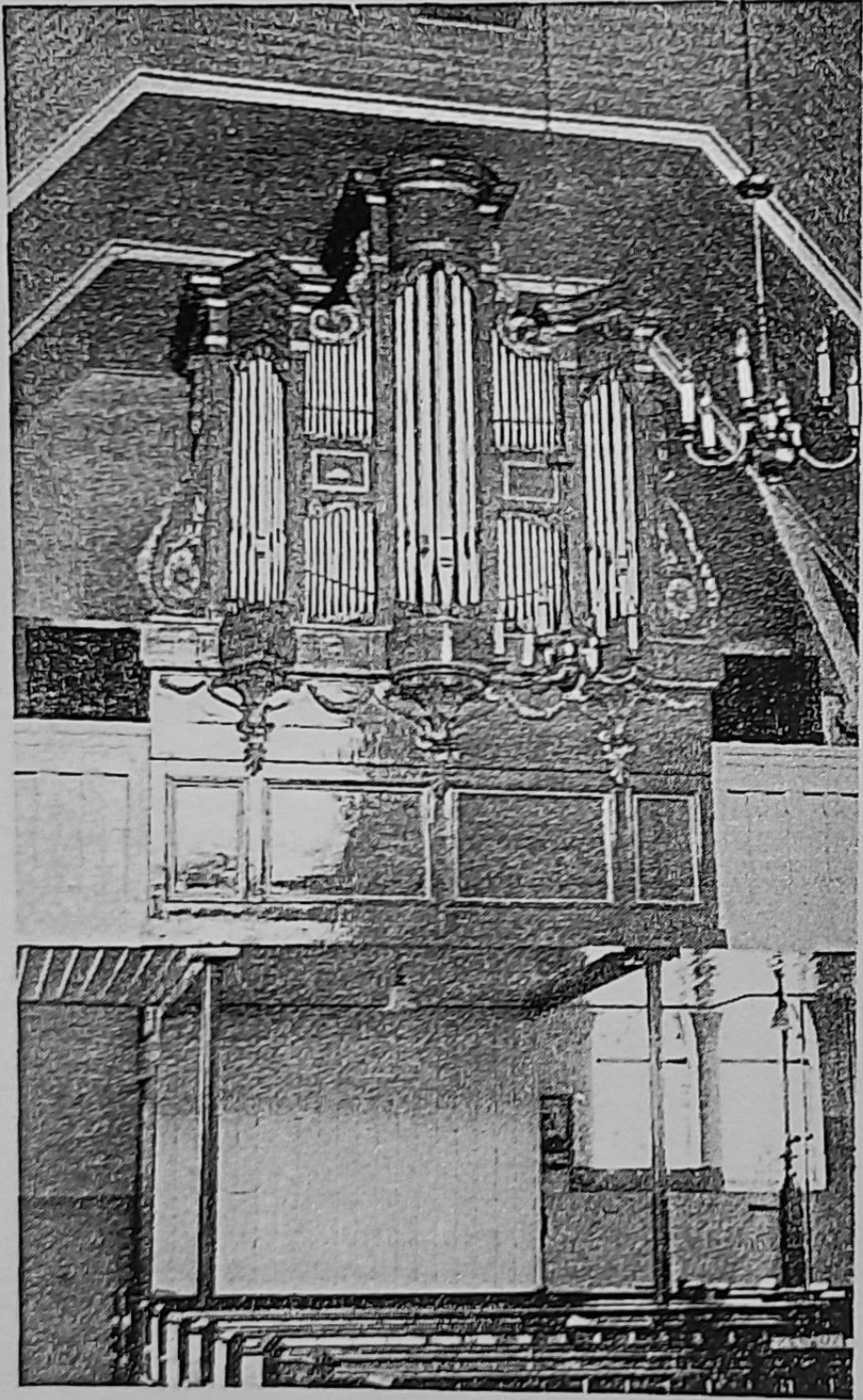
Orgelkas.

De kas volgens het oude voorbeeld reconstrueren (zie bijgaande afbeelding).
De panelen tussen de velden zijn niet origineel en zullen vervallen.
Het aanwezige snijwerk herstellen, completeren en weer aanbrengen.
Nieuw te maken snijwerk:
Twee consoles onder de spitse zijtorens;
twee vleugelstukken;
twee snijwerkstukken boven de bovenste tussenvelden.

Zuidwolde, december 1997.

MENSE RUITER orgelmakers b.v.

Van den Brink - orgel